

Båtsmännen i Mörrums och Elleholms socknar.

Bakgrunden. Det svenska stormaktsväldet stod på sin höjdpunkt år 1660. Karl den tiondes död innebar att man gick från en offensiv till defensiv politik. Det fanns flera makter i omgivningen som ville komma åt det som Sverige erövrade i Östersjöområdet. Karl XI blev myndig 1672. Två år senare ingrep Sverige i konflikterna på kontinenten. Det visade sig att armén inte var lika lyckosam som under trettioåriga krigets dagar. I juli 1675 besegrades de svenska trupperna av Brandenburg vid Fehrbellin nordväst om Berlin. Samma dag förklarade den tysk-romerske kejsaren krig.

Den danske kungen Christian V såg en möjlighet att återta de östdanska landskapen, som förlorats vid freden i Roskilde sjutton år tidigare, och förklarade krig i september. Detta krig, som oftast kallas ”Skånska kriget” och varade fram till 1679, blev framgångsrikt för Sverige till lands men en katastrof till sjöss. Efter freden insåg Karl XI att hela krigsmakten behövde reformeras. Samtidigt inleddes en kampanj för att försvenska Skånelandskapen. Den innebar bland annat att de som skrevs ut som soldater i dessa landskap förbjöds att tjänstgöra i sitt eget land utan hamnade på andra sidan Östersjön. Förbudet gällde fram till år 1700.

I slutet av 1679 beslöt Karl XI att hela örlogsflottan skulle flyttas till en helt ny bas som var mera central i Östersjöväldet och blev isfri tidigare på året. Valet föll på Blekinge och staden Karlskrona grundades 1680. Hit förflyttades resurser från hela landet och redan 1682 kunde det första örlogsfartyget, Blekinge, löpa av stapeln på det nya varvet. I december samma år beslutade riksdagen att införa det som senare kom att kallas indelningsverket eller det nya indelningsverket. Vid tiden för införandet var benämningen ”det ständiga knektehållet” och omfattade inte bara infanteriet. Även örlogsflottan fick meniga soldater, båtsmän, som rekryterades i kustsocknarna, på samma sätt som infanteriets knektar. De organiserades i särskilda båtsmanskompanier i kustlandskapen och försågs med båtsmanstorp. Även landets städer skulle hålla ett visst antal båtsmän.

Båtsmännen i Mörrums och Elleholms socknar.

För att få en slagkraftig flotta krävdes tillgång till välövat manskap som bodde i närheten av flottans huvudstation som blev Karlskrona. De som bodde alltför långt borta förflyttades i början av 1680-talet till Blekinge och Södra Møre. Det innebar att båtsmännen i Norrland och Finland flyttades och att socknarna och städerna där, som tidigare hållit båtsmän, i stället

betalade en viss summa pengar. Ett stort antal båtsmän koncentrerades till ett geografiskt ganska litet område. Tanken var att man skulle kunna nå Karlskrona på kort tid efter inställelseorder.

Förflyttningen inleddes 1681 och redan i slutet av 1682 hade något över 1 000 båtsmän förflyttats från södra Finland till Blekinge och Södra Møre. Efter hand kom även båtsmännens familjer över. År 1683 fastställdes indelningen i Blekinge till 1 551 båtsmän för att enligt planen kunna växa till 1 729. I Blekinge organiserades båtsmännen i tre kompanier, det första i Medelstads och delar av Bräkne Härad, det andra i östra länsdelen och det tredje i Bräkne och Listers härad. Mörrum och Elleholm kom då att tillhöra det tredje kompaniet. 1685 års jordebok för båtsmanshållet visar att det fanns 69 båtsmän i Mörrums socken och 14 i Elleholm. Samtliga kom från Finland och huvuddelen från tidigare Nylands kompani, dvs södra Finlands kusttrakter. Till Elleholm kom 10 båtsmän ifrån Viborg, fyra kom från Österbotten, därav 3 från Nykarleby och 1 från Korsholm. Till Mörrum kom 39 från Karis, 21 från Viborg och 3 från Borgå och socknar i närheten. Dessutom kom 5 båtsmän från Norra Finlands kompani och en från Österbottens. Med familjer blev det alltså ett ganska stor finländsk inflyttning till socknarna. Trots att de kom från de svenskspråkiga delarna av Finland var de inte svensktalande och 1683 anställdes en finskspråkig präst vid amiralitetet i Karlskrona. Från 1685 beslutades att prästen skulle resa runt fyra gånger om året, till de socknar där de finska båtsmännen fanns, för att förrätta gudstjänst.

Efter hand stabiliserades organisationen till 65 båtsmän i Mörrums och 11 i Elleholms socken och var så fram till det att indelningsverket avskaffades 1901. Utöver dessa 76 fanns det några så kallade frälsebåtsmän som kunde vara bosatta i socknen. Exempel på hemman som deltog i frälseroteringen är Stensnäs och Rävabygget.

1845 förändrades organisationen så att de tidigare tre kompanierna blev sex. Mörrum och Elleholm tillhörde nu femte båtsmanskompaniet, som geografiskt omfattade Karlshamns nuvarande kommun. Det totala antalet båtsmän i kompaniet var 244 varav 5 frälsebåtsmän. Mörrums båtsmän numrerades från 164 till 228 och Elleholms 229 – 239. Av rullorna framgår att rekryteringen blir mer och mer lokal, det står oftast att båtsmannen kommer från Skåne, Blekinge eller Småland. De finska båtsmansnamnen går dock i arv långt fram i tiden. Som exempel kan nämnas Mannonen, Tarwo och Tutti i Mörrum, Korhonen och Lembian i Elleholm.

De indelta båtsmännen var den seglande flottans manskap. Diskussioner om en avveckling började föras på 1850-talet och 1887 beslöt man att båtsmanshållet skulle sättas på vakans. I stället för att hålla båtsman fick bönderna betala en vakansavgift till kronan. Indragningen skedde stegvis efter hand som båtsmännen fick avsked. Vissa yngre båtsmän fick på 1890-talet möjlighet att gå över till den nybildade sjömanskåren.

Den siste båtsmannen i Elleholms socken var nr 230, Anders Otto Tingström Trast som var född 1830 i Tutaryds socken i Kronobergs län. Han anställdes 1848 och fick avsked 1891 efter att ha tjänstgjort i 42 år och 11 månader. Vad avskedet får han omdömet: *”Avsked för ålderdom och sjuklighet. Redligt och utmärkt väl skickat. Kan endast i ringa mån med arbete bidra till sitt liffuppehälle”*.

Vid generalmönstringen maj 1903 fanns det sju båtsmän kvar av de tidigare 244 i femte kompaniet. Två av dem fanns i Mörrum. De två sista i socken var nr 193 Anders Svensson Wäfvare för Hultaboda som var född i Gammalstorps socken 1848, blev båtsman 1874 och fick sitt avsked den 19 april 1904. Den absolut siste i socknen blev nummer 175, Carl Johansson Halling som var båtsman för Mörrum nr 21. Han var född i Asarums socken 1859 och blev båtsman 1882 och fick avsked 10 augusti 1905.

Att läsa för den som vill veta mera:

Lars Ericsson: Svenska knektar

Svenska litteratursällskapet i Finland, nr 546: Kustbygd och centralmakt 1560 – 1721.

Claes Grill: Statistiskt sammandrag av det svenska indelningsverket, del II